

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

**DOĞU AFRIKA'DAKİ İÇ ÇATIŞMALARDA
KOMŞU ÜLKE FAKTÖRÜ: SOMALİ İÇ SAVAŞI ÖRNEĞİ ***

Belma ENGİN GÜDER¹

Öz

Pek çok aktör ve faktörün etkili olduğu Doğu Afrika ülkelerindeki iç çatışmalarda, komşu ülkeler ve kötü komşuluk ilişkileri de önemli bir rol oynamaktadır. Diğer yandan da bu ülkeler, komşularındaki iç çatışmaların bölgedeki olumsuz etkilerine en çok maruz kalan dış aktörler olmaktadır. Ülkelerin çeşitli motivasyonlarla ve maliyet hesaplarıyla izlediği politikalar, komşularında yaşanan iç çatışmaların ortaya çıkışı, gidişatı ve çözümünü süreçlerini şekillendirebilmektedir. Çatışmaları kendi bölgesel güç ve ulusal çıkarları doğrultusunda yönlendirmek üzere çatışan tarafları destekleyen, çatışmaların devamından yana tavır alan veya çözüm girişimlerini baltalayan komşu ülke politikaları, iç çatışmaları içinden çıkılmaz hale getirebilmektedir. Tam tersine, çatışmaların çözüm süreçlerini ve barış girişimlerini destekleyerek, çatışma ve şiddet ortamının kendisine ve bölgesine uzun vadede getireceği zararların farkına vararak hareket eden komşu ülkeler ise iç çatışmaların çözümüne katkı sağlayabilmektedir. Kötü komşuluk ilişkilerinin olumsuz etkilerinin ve zararlarının en açık örneklerinden birini Somali iç savaşında görmek mümkündür. Somali iç savaşının farklı niteliklere bürünerek on yıllardır devam etmesinde komşu ülkelerin kendi çıkar ve motivasyonları doğrultusundaki politika ve stratejileri dikkat çekicidir. Bu çalışma, komşu ülkelerin çatışma ya da barış yanlısı politikalarının iç çatışma sürecini etkileme potansiyelini Somali iç savaşı örneği üzerinden ele almaktadır. Çalışmada, çatışma yanlısı komşu ülke politikalarının çatışma süresini uzatabileceği ve şiddet yoğunluğunu arttırabileceği; kötü komşuluk ilişkilerinin dönüştürülmesi ve komşu ülkeler arasındaki iş birliği anlayışının geliştirilmesinin ise hem iç çatışmaların çözümüne hem de bölgesel barış ve güvenliğe katkı sağlayabileceği ileri sürülmektedir. Buradan yola çıkarak, Somali'de ve bölgede sağlanacak bir barış ortamının yolunun komşuluk ilişkilerinin rekabet ve çatışmadan ziyade iş birliği anlayışına dönüştürülmesiyle mümkün olabileceği çalışmada tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Afrika, Somali, Komşuluk İlişkileri, Çatışma, Çatışma Çözümü.*

JEL Kodları: *D74, F51, F53.*

Başvuru: *14.11.2023* **Kabul:** *17.01.2024*

* Bu çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi SBE Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı programında yazar tarafından hazırlanan 'Sahra-altı Afrika'daki Çatışmaların Çözümünde/Çözumsuzlüğünde Komşu Ülkelerin Rolü: Somali, Fildişi Sahili ve Zimbabve Örnekleri' adlı doktora tez çalışmasından üretilmiştir.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi BİİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, belmaengin@comu.edu.tr, Çanakkale, Türkiye, ORCID No: 0000-0002-3734-1218.

THE NEIGHBORING COUNTRY FACTOR IN INTERNAL CONFLICTS IN EAST AFRICA: THE CASE OF THE SOMALI CIVIL WAR²

Abstract

Numerous actors and factors play an important role in the internal conflicts in East African countries, including neighboring countries and bad neighborly relations. On the other hand, neighboring countries are the external actors most exposed to the negative effects of internal conflicts in the regional context. The motivations and cost-calculated policies pursued by countries can shape the emergence, progress, and resolution of internal conflicts in their neighbors. In order to drive conflicts in line with their own regional power and national interests, neighboring country policies that support the conflicting parties, favor the continuation of conflicts, or undermine attempts to resolve them can make internal conflicts inextricable. On the other hand, neighboring countries that support conflict resolution processes and peace initiatives, and act with an awareness of the long-term damage that continued conflict and violence will cause to themselves and their region, can contribute to the resolution of internal conflicts. One of the clearest examples of the negative effects and damages of bad neighborly relations can be seen in the Somali civil war. The policies and strategies of neighboring countries in the direction of their own interests and motivations are noteworthy in the continuation of the Somali civil war for decades with different characteristics. This study examines the potential of pro-conflict or pro-peace policies of neighboring countries to affect the internal conflict process through the case of the Somali civil war. In this study, it is argued that pro-conflict neighboring country policies can prolong the duration of the conflict and increase the intensity of violence, whereas transforming bad neighborly relations and improving the understanding of cooperation between neighboring countries can contribute to both the resolution of internal conflicts and regional peace and security. From this point of view, it is argued in this study that a peaceful environment in Somalia and the region can be achieved by transforming neighborly relations into an understanding of cooperation rather than competition and conflict.

Keywords: *Africa, Somalia, Neighborhood Relations, Conflict, Conflict Resolution.*

JEL Codes: *D74, F51, F53.*

“Bu çalışma Araştırma ve Yayın Etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.”

1. GİRİŞ

Afrika'nın doğusundaki rekabet ve çatışmalarda komşu ülkeler önemli bir rol oynamaktadır. Soğuk Savaş sonrası dünya genelinde geniş çaplı devletlerarası savaş ve çatışmalara giderek daha az rastlanmasına rağmen, bölgede savaşa kadar varan komşuluk ilişkileri yaşanmaktadır. Etiyopya-Eritre ve Cibuti-Eritre savaşları,

² The Extended English Summary is located the end of the Article

Etiyopya ve Kenya'nın Somali ile arasında geçmişe dayanan sınır sorunları ve rekabet, Etiyopya'nın Somali topraklarını işgali, Kenya'nın Somali'de El-Şebab'a yönelik askeri müdahalesi, Sudan'ın ikiye ayrılması ve Güney Sudan ile Sudan arasında devam eden çatışmalar, komşuluk ilişkileriyle iç içe geçmiş faktörlere dayanmaktadır. Bölgedeki çatışmalarda sınır ve toprak anlaşmazlıklarının yanı sıra muhalif grupları desteklemek, ulusal güvenliğe yönelik tehditleri bertaraf etmek, ideolojik veya dini birtakım hareketlerin güçlenmesini önlemek gibi niyetlerle komşu ülkelerin birbirlerinin iç işlerine karışması durumu oldukça ön plandadır (Mengisteab, 2014: 19). İç çatışmaların ortaya çıkışı, gidişatı ve çözüm girişimleri, bölgede komşu ülke politikalarından belirgin bir biçimde etkilenmektedir.

Kapsayıcı sosyo-ekonomik ve kurumsal sistemlerin oluşturulmadığı Doğu Afrika ülkelerinde toplumsal, etnik, kabilesel, dini ve bölgesel kimlik çeşitliliğinin iyi yönetilememesi, iç çatışmalara yol açan temel faktörler arasındadır. Aynı etnik grubun farklı ülke topraklarında bırakılmasıyla çizilen sömürge sonrası sınırlar, komşu ülkeler için devletlerarası çatışmaların başlıca sebeplerindedir. Komşu ülkelerle birlikte bölgesel ve uluslararası aktörler ya da küresel güçler tarafından iç çatışmalara yapılan dış müdahaleler, çatışmaların altında yatan veya çatışmaları tetikleyen faktörlere dönüşebilmektedir. Kıtanın doğusu ayrıca, iklim değişikliği, yiyecek ve su sıkıntısı, hızlı nüfus artışı, periyodik olarak meydana gelen kıtlık, yanlış arazi kullanımı ve çevresel bozulma gibi katalizörlerin etkisiyle pek çok çatışmaya ev sahipliği yapmaktadır (Mengisteab, 2014: 1-6).

Doğu Afrika'da meydana gelen iç çatışmalar arasında Sudan, Cibuti, Eritre, Etiyopya, Kenya ve Uganda'daki çatışmalar dikkat çekmektedir. Sudan'da ikiye bölünmeyle sonuçlanan uzun iç savaş, Cibuti'de etnik çatışmalar, Eritre'de cihatçı hareketler, Etiyopya'da artan etnik, dini ve ideolojik temelli çatışmalar ve güç mücadelesi, Kenya'da 2007 seçimleri sonrası ortaya çıkan şiddet olayları, Uganda'da etnik, bölgesel ve dini nitelikli çatışmalar mevcuttur (HIIK, 2023). Tüm bu çatışmalarda bazı komşu ülkeler, iyi ilişkiler geliştiremediği rejimleri istikrarsızlaştırmak amacıyla veya etnik bağları nedeniyle, iç çatışmaların yaşandığı ülkelerde ayaklanan gruplara destek vermektedir. Bu dış destek, ulus inşasının zorlukları, başarılı kalkınma hamlelerinin eksikliği ve baskıcı rejimlerin varlığı gibi temel iç sorunlarla birleştiğinde ise çatışmaların içinden çıkılması giderek zorlaşmaktadır (Mengisteab, 2014: 25-28).

İçinden çıkılması zor hale gelen ve iç savaş düzeyinde seyreden çatışma bölgelerinden biri de Somali'dir. Ülkedeki sorunların tarihsel sebeplerini oluşturan sömürge döneminin izleri; General Siad Barre'nin 1969 yılında gerçekleştirdiği askeri darbe ile demokratik yapının kısa sürede son bulması; Etiyopya ile yaşanan Ogaden Savaşı'nın ülke üzerindeki yıkıcı etkisi ve Barre iktidarına karşı ortaya çıkan muhalefetin birbirine düşmesi, Somali'de devletin yıkılışına ve günümüze dek devam eden iç savaşa zemin hazırlayan dört esas gelişme olmuştur (Daniels, 2012). 1991'den itibaren değişik grupların ulusal güç mücadelesi şeklinde devam eden çatışmalar, farklı şiddet yoğunluklarıyla varlığını sürdürmüştür. Yıkılan devletin yıllar boyunca yeniden kurulamadığı ve otoritenin sağlanamadığı Somali'de çatışmalar 2006 yılında

ise farklı bir boyut kazanmış; El-Şebab boyutuyla çatışmalar yeniden iç savaş yoğunluğuna ulaşmıştır. (HIIK, 2006: 20; HIIK, 2007: 22). Küresel güçlerin, bölge ülkelerinin ve komşuların müdahaleleri, Somali'deki iç savaş sürecinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır.

Bu çalışmada, çatışmaların hemen hemen her türüne ev sahipliği yapmış bir bölge olarak Afrika'nın doğusunda yaşanan iç çatışmalarda Somali iç savaşı üzerinden komşu ülkelerin rolüne odaklanılmaktadır. Ülkeler, komşularındaki iç çatışmaların ortaya çıkışında veya şiddetlenmesinde önemli bir faktör olabildiği gibi, çatışmaların çözümü, barış ve güvenliğin sağlanması süreçlerini de olumlu veya olumsuz etkileyebilmektedir. Somali'de 1991 yılından bu yana son bulmayan çatışma, şiddet ve kaos ortamı, komşu ülke faktörünün çatışmalarda ve çatışmaların çözümü yönündeki çabalarda oynadığı rolü göstermesi açısından dikkat çekici bir örnek teşkil etmektedir. Çalışmada komşu ülkeler, yanı başındaki ülkelerde yaşanan iç çatışma sürecini etkileme potansiyeli yüksek dış aktörler olarak ele alınmakta; komşu ülkelerin çatışmaları kısırtıcı değil, çatışmaların çözümünü destekleyici rasyonel bir davranış geliştirmesinin bölgesel barış, güvenlik ve iş birliğine sağlayacağı katkının önemi ortaya koyulmaya çalışılmaktadır.

2. Kuramsal Tartışma: İç Çatışmalarda Komşu Ülkelerin Rolü

İç çatışmaları etkileyen unsurlar ele alınırken, 'kötü komşu/luk' ve 'komşu laneti' gibi komşuların çatışmalardaki olumsuz davranışlarına referans veren kavramlara rastlanmaktadır. Brauer'a göre iyi komşuluk ilişkileri ve işbirliği, ülkelerin birbirlerini destekleyen ve güçlendiren bir ortam hazırlarken, kötü komşuluk ilişkileri ülkelerin birbirlerini güçsüzleştirmek ya da yükünü arttırmak şeklinde olumsuz etkiler ortaya çıkarmaktadır (Brauer, 2013). İç çatışmalara neden olan en belirleyici unsurları liderler ve halk düzeyinde inceleyen Brown ise iç sorunlar ve kötü yönetimi başlıca iç faktörler kapsamında değerlendirirken, kötü komşular ve kötü komşuluk ilişkilerini bir iç çatışmayı tetikleyen en önemli dış faktörler arasında saymaktadır (Brown, 1996: 582-597). Kötü komşuların ve hükümetlerin etkisi, komşu ülkesinde yaşanan iç çatışmaları kendi çıkarları doğrultusunda destekleyen veya kısırtan bir tutum şeklinde olabilmektedir (General Assembly Security Council, 1998: 5). Komşu ülkelerce vaat edilen sözler ya da taraflara sunulan kaynaklar, destek alan çatışma tarafını hedeflerini başarabilecekleri yönünde cesaretlendirmekte; aynı zamanda çatışmaların süresi ve geleceğine dair değişkenleri de şekillendirebilmektedir (Yılmaz, 2015, 7). Potansiyeli bulunan ancak henüz görünür çatışma olarak ortaya çıkmayan toplumlardaki uyuşmazlıklar dahi farklı dış destekler yüzünden gizli çatışmadan görünür hale dönüşebilmektedir. Aynı şekilde, mevcut çatışmaların içinden çıkılmaz ve inatçı bir hal almasının arka planındaki en önemli unsurlardan biri, yine kötü komşuluk ilişkileri olabilmektedir (Crocker, Hampson ve Aall, 2009: 494).

Çatışmalar esnasında izlediği politikalarla ve taraflara verdiği destekle çatışmaların sürüp gitmesine destek veren komşu ülkeler, çatışmaların çözümü ve barış olasılığı ortaya çıktığında yine aynı anlayışla bu kez çözümü baltalayıcı bir tutum

sergileyebilmektedir. Komşu ülkeler, iç çatışmaların son bulduğu ve barışın tesis edilerek çatışma yaşayan komşusunun güçlenmeye başladığı bir durumu kendi ulusal bütünlüğüne ve bölgedeki gücüne yönelik bir tehdit olarak algılayabilmekte; bu bağlamda, rakibi olarak gördüğü komşusunun barış ve güvenliğini kendi güvenliğine ve ulusal çıkarlarına aykırı olarak değerlendirebilmektedir (Mac Ginty, 2006: 170-171). Bir dış faktör olarak kötü komşuluk ilişkileri, komşuların ancak kendi çıkarlarını koruyan öncelikte bir barış ortamına rıza göstermesi şeklinde de sergilenmektedir. Halbuki komşu ülkeler, iç çatışmaların sona erdirilmesinde, çatışan taraflara destek vermekten ziyade barışı ve uzlaşmayı teşvik edebilecek önemli bir potansiyel taşımaktadır (Wallensteen ve Sollenberg, 2001). Nasıl ki iç çatışma yaşayan ülkelerde komşu devletlerin sürece olumlu katkısı çatışmaların çözümü yönünde artı değer katabilirse, tersi şekilde, kötü komşuluk ilişkileri ve düşman bir çevre de barış çabalarına ciddi bir zarar verebilmektedir. Downs ve Stedman, barış süreçlerinin başarısında ve anlaşmaların uygulanmasında sekiz ana zorluk ve engelden bahsederken, kötü komşulardan oluşan düşman bir çevrenin varlığını en önemli dış etkenler arasında göstermektedir (Downs ve Stedman, 2002: 55-57). Afrika'nın doğusunda ve Somali'de yaşanan gelişmelerde kötü komşuluk ilişkileri ve düşman bir çevrenin varlığı, bölgedeki barış ve güvenlik girişimlerini sekteye uğratmaktadır. Ayrıca, çatışmaların sona ermesi halinde kendisinden daha güçlü olabilecek bir ülkeye yönelik komşu ülkeler, saldırgan realist dış politika yaklaşımları geliştirebilmektedir. Somali'deki iç savaşta çatışan gruplara ve savaş ağalarına destek vererek çatışmaların uzun yıllar devam etmesinde rol oynayan Etiyopya'nın komşuluk politikaları, bu durumun bariz örneklerinden birini oluşturmaktadır (Grosse-Kettler, 2004: 26).

Komşu ülkeler bir iç çatışmaya dahil olurken kendilerine ait birtakım ekonomik, askeri, siyasi ve/veya insani motivasyonlarla hareket etmektedir. Bu motivasyonlar, komşu ülkelerin çatışmaların devamı ve/veya çözümü noktasındaki politika ve davranışlarını büyük ölçüde şekillendirmektedir. Motivasyonları doğrultusunda, çatışan taraflara siyasi meşruiyet kazandırmak, mali ve askeri yardımda bulunmak ya da cephe gerisi yaratmak gibi yöntem ve eylemleriyle komşu ülkeler, çatışma ve barış süreçlerini olumsuz etkileyebilmektedir (Reychler ve Langer, 2006: 52-53). Ayrıca, silahlar için halihazırda bir piyasa ve savaşan kesimler için bir üs imkânı sunan komşu ülkeler, pek çok açıdan silahsızlanma çabalarının daha zor sonuç vermesine yol açmaktadır (Mac Ginty, 2006: 169). Böyle bir ortamda hem pozitif barış (Galtung, 1996: 32-33) sağlanması hem de çatışmaların nihai olarak çözülmesi uzayıp karmaşıklaşmaktadır.

Komşu ülkeler, çatışma çözümünde üstlenecekleri üçüncü taraf rolleriyle sürece olumlu ve destekleyici katkı da sağlayabilmektedir. Bölgedeki diğer ülkelerle birlikte iç çatışmaların çözümüne yönelik komşu ülkelerin ortaya koyabilecekleri en önemli üçüncü taraf rolleri, arabuluculuk ve müzakere gibi uygulamalara ortam hazırlamak veya öncülük etmek şeklinde olabilmektedir. Bu durumda, çatışmaların çözümünde ve barış sürecinin istikrarlı bir şekilde işleminde komşu ülkelerin ve bölgesel güçlerin yine rasyonel çıkar ve davranışları belirleyici hale gelmektedir. Bu aktörler, barış sürecine siyasi meşruiyet veya destek sağlanması, askeri yönetimin kaldırılması, bölgesel ticaret ve ekonomik bütünleşmenin kolaylaştırılması gibi girişimlerde

bulunabilmektedir (Reychler ve Langer, 2006: 22). Çatışmaların çözümü çabalarında komşu ülkeler, çatışmaların devamı yerine barış ve iş birliği anlayışını daha rasyonel değerlendirebilmektedir. Bu çabaların güçlü bir biçimde hayata geçirilmesi, pozitif ve sürdürülebilir bir barışın sağlanmasında etkili ön koşullardan da biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Komşu ülkeler, çatışmaların sürmesi veya çözümü yönünde bir irade sergilerken fayda ve maliyet hesapları yapmaktadır (Reychler ve Langer, 2006: 21). Komşu ülkelerin maliyetleri, Reychler ve Langer tarafından beş temel kategoride ele alınmaktadır: 1- Mültecilerin maliyetleri (ekonomik yük, siyasi, toplumsal ve askeri zorluklar) 2- Askeri maliyetler (sınır ihlalleri, askeri çatışmalar, yüksek savunma bütçesi) 3- Doğrudan ekonomik maliyetler ve ekonomik fırsatlar maliyeti (kayıp yatırımlar, kayıp ithalat, kayıp ihracat piyasası, işgücü arzının azalması, bölgesel sorumluluk) 4- İstikrarsızlık maliyeti (etnik radikalleşme, uyuşturucu ticareti, milliyetçi ve ayrılıkçı kampanyalar, fırsatçı müdahaleler ve işgaller) 5- Barış operasyonları (insani yardım çabaları, çok fonksiyonlu çatışma çözümü girişimleri) (Reychler ve Langer, 2006: 11-12). Küreselleşen ve karşılıklı bağımlılığın arttığı bir uluslararası sistemde bütün bu maliyetler, komşu ülkelerin ekonomilerini, ulusal güvenliğini veya demografik unsurlarını etkileme potansiyeli taşımaktadır. Bu durum, fayda ve maliyet hesaplarına bakarak komşu ülkelerin çatışmaların farklı aşamalarında devreye girmesini de beraberinde getirmektedir. Somali, komşu ülkelerin fayda ve maliyet hesaplarının ön plana çıktığı çatışma bölgelerinden birine sahne olmaktadır.

3. Somali'deki Çatışmaların Analizi ve Komşu Ülkeler

Somali, etnik ve dini açılarından homojen bir ülke olmasına rağmen, çoğulcu bir kabile yapısına sahiptir. Sosyal hayattaki kabilecilik anlayışı ve kabileler arası rekabet, ülkedeki iç çatışmalara zemin hazırlamıştır (Elmi, 2012, 80). Çatışmalarda iç etkenler kadar dış etkenlerin de rolü dikkat çekicidir. Sömürge döneminde Afrika'da çizilen ve Somali'nin komşu ülkeleriyle olan ilişkilerini şekillendiren sınırlar, çatışmaların ortaya çıkmasında ciddi bir pay sahibidir. Somali halkının Somali, Cibuti, Etiyopya ve Kenya olmak üzere dört ayrı ülke topraklarına yayılması, bölgede ortaya çıkan ve savaşa kadar giden devletlerarası çatışmalarda sınır meselelerinin gündeme getirmektedir. Örneğin, komşu Etiyopya ve Somali arasında 1960'larda düşük yoğunlukta baş gösteren ve 1970'lerde devletlerarası bir savaşa (Ogaden Savaşı) dönüşen çatışmaların özü, sınır sorunlarına dayanmaktadır (Mengisteab, 2011: 11). Savaşın çıkış noktasını oluşturan 'Büyük Somali' ideali doğrultusunda Siad Barre iktidarının öne sürdüğü irredentist iddialar (Bir, 1999: 88), Somali'nin geçmişten bu yana en büyük siyasi problemlerinden biridir (Silberman, 1959: 655). Sadece Etiyopya ile değil, Somali'nin Kenya gibi diğer komşularıyla da ilişkilerinde irredentizm ve Büyük Somali ideali etkili olmaktadır (Bir, 1999: 88). Ayrıca, etnik grupların farklı ülkelere dağılması devletlerarası çatışmalara yol açmakta; ülke içinde etnik kimliklerin marjinalleşmesine, etnik mücadelelerin ve iç çatışmaların ortaya çıkmasına ortam hazırlamaktadır. Koloni mirası toprakların böl ve yönet anlayışıyla sosyal gruplara dayatılması, toplumsal çatışmaları beraberinde getirmektedir

(Özçelik, 2020: 268). Komşu ülkelere bölünen etnik grupların yaşadığı devlete karşı şiddet içeren protesto eylemleri veya silahlı mücadele içerisine girmesiyle, o ülkelerde iç çatışmaların ortaya çıkabildiği gözlemlenmektedir (Mengisteab, 2014: 11-12).

Ogaden Savaşı'nın hemen sonrasında, Barre iktidarında Somali'deki iç karışıklıklar yeniden tetiklenmiştir. Büyük kabilelerin birbirlerine karşı üstünlük kurma mücadelesi tekrar başlamış; savaşın sonucu ve yol açtığı zararın etkileri ülkede ağır bir biçimde hissedilmiştir (Bir, 1999: 88). Yenilginin ardından bir milyondan fazla Somalilinin Etiyopya'nın Ogaden bölgesinden Somali'ye göç etmesi üzerine ülkede ciddi bir ekonomik ve toplumsal kriz ortaya çıkmıştır (Shay, 2012: 4). Askeri rejim dönemindeki sorunlarla birleşen savaşın etkileri, Barre iktidarına karşı bir muhalefet cephesi ortaya çıkarmıştır. Muhalefet, 1991'de rejimi devirmeyi başarmış; ancak bu kez her bir grup ya da kabile, kendisine yakın bir iktidar oluşturma mücadelesine girmiş ve ayrıcalıklı bir statü elde etmek uğruna kendini gruplar/kabileler arası çatışmaların ortasında bulmuştur (Daniels, 2012: 3). Somali devleti, Barre rejiminin ardından yeni bir hükümet kurulamaması dolayısıyla büyük bir kaosa sürüklenmiştir (Shay, 2012: 8). Ortaya çıkan güç mücadelesi, kısa sürede şiddet içeren çatışmalara dönüşmüştür. Bu mücadelede sömürgeci devletlerin, kabile ve klan anlayışının yanı sıra komşu ülkelerin rolü de etkili olmuştur (Lewis, 2002: 256).

1992 yılına gelindiğinde, ilk olarak başkent Mogadişu'da görülen çatışmalar yayılarak tüm ülkeyi sarmış ve Somali'de farklı grup ve fraksiyonlar arasında acımasız bir iç savaş başlamıştır. Aynı zamanda ortaya çıkan kuraklık ve kıtlığın etkisiyle, ülke nüfusunun yarısından fazlası, açlık, yetersiz beslenme ve buna bağlı hastalıklara maruz kalmış; yaklaşık 300 bin kişi hayatını kaybetmiş; iki milyon civarında Somalili evlerini terk ederek komşu ülkelere veya ülke içinde başka bölgelere göç etmek durumunda bırakılmıştır. Somali'de ateşkesin sağlanması, insani yardımların güvenli bir biçimde ülkeye ulaştırılması ve bu yardımların dağıtımının kontrol edilmesi amacıyla Birleşmiş Milletler (BM) tarafından oluşturulan barış gücü operasyonları da şiddet ve çatışmaların önüne geçememiştir. Ayrıca, 1990'lı yıllar boyunca Somali'de meydana gelen otorite boşluğu, ülke içinde bazı bölgelerin bağımsızlık veya özerklik iddialarına zemin hazırlamıştır (Farah, 2002: 335).

2000'li yıllara gelindiğinde ülkede halen devlet ve hükümet sisteminin kurulamadığı görülmüştür. 2004 yılında BM, Afrika Birliği (AfB) ve Hükümetler Arası Kalkınma Otoritesi (IGAD) desteğiyle oluşturulan Geçici Federal Hükümet (GFH), Somali'de düzenin tesis edilebilmesi, kabileler/klanlar arası barışın sağlanabilmesi ve silahlı grupların hakimiyetine son verilerek günlük hayatın normalleştirilmesi işlevlerini yerine getirememiş ve kamuoyunda meşruiyetini sağlayamamıştır (Menkhaus, 2011: 155). Bu noktada, 2006 yılında Somali'de ortaya çıkan bir oluşum ve sonrasında yaşanan gelişmeler, ülkedeki siyasi hayatı ve çatışmaları çok daha farklı bir boyuta taşımıştır. Bu oluşumun adı, İslam Mahkemeleri Birliği (İMB)'dir.

İslam Mahkemeleri Birliği, GFH'ye karşı Somali'de 2006 yılında kendisini gösteren bir harekettir. Aslında temelleri, 1990'larda devlet yapısı gibi hukuk sisteminin de kalmadığı Somali'de bir düzen inşa etmek amacıyla kabile/klan düzeyinde

uygulamaya geçirilen yerel dini mahkemelere dayanmaktadır. Her bir klanın kendi mahkemesi, karar mercii ve kararları uygulamaya geçiren silahlı bir gücü bulunmaktadır. Devlet kurumlarının çökmüş bir devlet yapısıyla birlikte ortadan kalktığı Somali halkı bu mahkemelere saygı ve güven duymuştur. Zamanla bu yapılanma daha da oturmuş; aynı kabile içinde olduğu kadar farklı kabile/klanlar arasında ortaya çıkan anlaşmazlık ve çatışmaların çözümü için de adım atılması ihtiyacıyla mahkemeler arasında koordinasyon sağlanmıştır. İMB, Somali'deki problemlere ve çatışmalara, kabile/klanlar arası anlaşmazlıkların yol açtığını öne sürmüştür; Somali'de çatışma çözümü, barış ve güvenliğin ise ancak İslami bir yönetim ile sağlanabileceği anlayışıyla hareket etmiştir (Ahmad, 2009: 59).

Somali'nin merkezinde ve güneyinde belli ölçüde hukuki düzen ve otoriteyi sağlayan, ülkenin havaalanı ve önemli limanlarını yeniden hizmete açan İMB, izlediği politikalar ve aldığı kararlarla Somali'de toplumun önemli bir kesiminin desteğini kazanmayı başarmış; hatta toplumda, ülkenin yaşadığı uzun kabusların sona erdiğine dair bir inanç oluşmaya başlamıştır (Menkhaus, 2011: 40). Sınırlarındaki İslami rejimi komşu ülke Etiyopya'nın tehdit olarak algılaması ve 2006 yılında İMB'ye yönelik Amerika Birleşik Devletleri (ABD) destekli bir harekât ile Somali'ye tek taraflı müdahalede bulunması neticesinde ise ülke yeniden bir çıkmaza sürüklenmiştir (Lewis, 2008: 89). Etiyopya müdahalesi, İMB'nin silahlı kanadının Somali'de ön plana çıkmasında; çatışmaların boyutunun dini nitelik kazanıp ülke dışına taşmasında ve derinleşmesinde, komşu ülkelerin çatışmalara müdahalesinin ne derece önemli bir role sahip olabileceğini göstermektedir (Ingiriis, 2018a: 11).

İMB'nin silahlı kanadı olarak ortaya çıkan ve kontrolü altındaki bölgelerde sıkı şeriat kanunları uygulayan El-Şebab, 2007 yılında 'ılımlılar' ve 'aşırılar' olmak üzere iki gruba ayrılan İMB'nin aşırılar grubu saflarında kalan kesimin bir parçasıdır. İlimliler, 2009 yılında Şeyh Şerif Ahmed liderliğindeki GFH'ye katılırken, aşırılar, bir yanda El-Şebab, diğer yanda Hasan Aveys liderliğindeki Hizb-ul İslam şeklinde bölünmüştür. Somali'nin özellikle orta ve güney kesimlerinde El-Şebab, siyasi ve askeri nüfuzunu genişleterek 1991 yılının ardından ilk kez ülkenin belli bölgelerinde otorite sağlamayı başarmıştır (Sıradağ, 2015: 17). Yönetim yapısı, vergi sistemi, yargı, adalet ve silahlı güçleriyle emir komuta zinciri ve eşgüdüm gibi olgular açısından etkili bir yapı kuran El-Şebab, yönetim ve toplumsal düzen anlamında GFH ile kıyaslandığında, ülkenin kabile/klan temelli siyasi ve toplumsal yapısına alternatif ve görece daha başarılı bir yaklaşım geliştirebilmiştir (Ingiriis, 2018b: 515-517). El-Şebab'a asıl ün kazandıran ise, komşu ülke Etiyopya'nın müdahalesi sonucu Somali'nin işgal edilmesine karşı milliyetçi bir direniş sergileyen tek yapı olmasıdır (Wise, 2011: 5). Somali halkı ve diasporası tarafından GFH'ye suçlamalar yöneltilirken El-Şebab, ülkedeki tek meşru siyasi ve askeri güç kabul edilerek Somalilerin geniş ölçüde takdirini kazanmıştır (Roque, 2009: 2). El-Şebab, ülkenin güneyine çekilerek Somali topraklarının güneyinde gücünü ve hakimiyetini sağlamlaştırmıştır.

Etiyopya'nın Somali müdahalesi ve El-Şebab'ın Etiyopya ile mücadelesi 2009 yılında sona erdiğinde, örgütün fundamentalist politikaları ile radikal İslam anlayışı ülke

içerisinde ön plana çıkmaya başlamıştır. GFH'yi devirerek Somali'nin tamamında hakimiyeti ele geçirmek; Kenya ve Etiyopya'da Somalililerin yaşadığı bölgelerin ülke topraklarıyla birleşmesini sağlamak ve bir İslam devleti kurmak amaçlarını taşıyan El-Şebab'ın İslam devleti anlayışı, İslamiyet'i çok katı bir anlayışla yorumlamıştır. Örgüt, toplumu kendi ideolojisine uygun bir biçimde dönüştürmeyi hedeflemiştir. Hedeflerini gerçekleştirebilmek üzere El-Şebab, bir yandan Batı'nın kuklası olarak gördüğü ve İslami kimliğini kaybettiğini iddia ettiği GFH ile mücadelesine devam ederken diğer yandan 'aşırılar' içindeki diğer grubu oluşturan Hizb-ul İslam ile girdiği mücadeleyi kazanmıştır. 2010 yılında asıl önemli gelişmelerden biri de örgütün El-Kaide ile ortak hareket etme kararı alması olmuştur. El-Şebab'ın gitgide güçlenmesiyle terör saldırıları hem komşu ülkelere yayılarak bölgeselleşmiş hem de cihatçı anlayışla küresel bir nitelik kazanmıştır (Ingiriis, 2018a; Sıradağ, 2015: 21-22; Shuriye, 2012: 280). Bu tarihe dek El-Şebab'ın hükümet/GFH ya da Somali'deki yabancı aktörlere karşı mücadelesi öne çıkmış; cihatçı anlayışın ardından ise El-Şebab, yabancı savaşçılarla birlikte Batı'ya ve tüm İslam düşmanlarına karşı bir harekete dönüşmüştür (Shuriye, 2012: 279). Somali'deki çatışmalar böylelikle ideolojik ve radikal dini bir forma bürünerek ilave bir kimlik kazanmıştır.

El-Şebab, 2010 yılında Somali sınırları dışındaki ilk saldırısını düzenlemiştir; Afrika Birliği Somali Misyonu (AMISOM, 2023) güçlerine asker göndererek destek veren Uganda'ya düzenlenen iki ayrı saldırıda 74 sivil hayatını kaybetmiştir. Saldırıyla birlikte El-Şebab, uluslararası bir terör tehdidi haline gelmiştir (Council on Foreign Relations). Ortaya çıkan terör tehdidi gibi, bu tehdit ile mücadele de 2010 yılından itibaren farklı aktörlerin devreye girmesiyle uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Somali'nin özellikle güney ve ortalarında hakimiyet alanını genişleten El-Şebab, AMISOM ve ABD destekli Somali güçleri tarafından önemli şehirlerden çıkarılmıştır. Ayrıca Kenya, ekonomik çıkarlarına, ulusal güvenliğine ve Doğu Afrika'daki bölgesel güvenliğe tehdit olarak algıladığı El-Şebab'a yönelik bir harekât düzenleyerek 2011 yılında Somali'yi işgal etmiştir (Warsameh, 2019).

Komşu ülke Kenya, Somali'deki çatışmalardan ve kuzeyindeki El-Şebab'ın varlığından en çok etkilenen ülkelerden biri iken, işgalin ardından aynı zamanda terör örgütü saldırılarının da günümüze dek en önemli hedef ülkelerinden biri haline gelmiştir. Kenya kadar öne çıkmamakla birlikte, Uganda, Tanzania ve Mozambik de El-Şebab saldırılarına maruz kalan diğer Doğu Afrika ülkeleri olmuştur. Somali dışındaki eylemleri ile komşu ülkelere bir nevi gözdağı veren El-Şebab, asıl saldırı alanı olarak ise Somali topraklarında kanlı eylemler gerçekleştirmiştir. Ekim 2017'de Mogadişu'da bomba yüklü kamyonla düzenlenen El-Şebab saldırısında Somali, 587 kişinin hayatını kaybettiği ve yüzlerce kişinin yaralandığı, tarihinin en kanlı terör eylemine sahne olmuştur (ICG, 2018).

4. Somali'deki Siyasi Ortam ve Çatışmaların Yoğunluğu

El-Şebab cephesi hükümet ve Batı nezdinde giderek bir terör örgütü kimliği kazanırken Somali'de hükümet, geçiş dönemi hedeflerinin neredeyse hiçbirine ulaşamamış ve Somali halkının gözünde meşruiyet kazanamamıştır (Menkhaus, 2011,

s. 155). Geçiş döneminin ardından, 1969 yılından beri Somali'de ilk kez 2012 yılında seçimler gerçekleştirilmiştir. Hasan Şeyh Mahmud'un kazandığı seçimler, ülkede yıllar sonra ilk kez kalıcı bir hükümetin kurulabileceği yönündeki umutları arttırmıştır. 2013 yılında ABD, 22 yıl aradan sonra Somali Hükümetini tanımıştır. 2014 yılında El-Şebab lideri Ahmed Abdi Godane ABD'nin bir hava saldırısında öldürülmüş ve yerine Ahmed Umar geçmiştir. Daha önce ertelenmesine rağmen, 2017 yılında Somali'de yeniden seçimler yapılabilmiş; ülkenin yeni lideri ve çekişmeli seçimin galibi, eski Başbakan Mohamed Abdullahi Farmajo olmuştur (Council on Foreign Relations). 2022 yılında yapılan seçimleri ise Hasan Şeyh Mahmud kazanarak görevi ikinci kez devralmıştır (Ali, 2022).

Somali'de hükümeti güçlendirme çabaları devam ederken El-Şebab ile federal hükümet arasındaki çatışmaların yoğunluğu, 2006 yılından bu yana değişiklik göstermeden 'savaş' düzeyinde sürmektedir. Ülkedeki El-Şebab kaynaklı çatışmalar, yoğunluk düzeyi daha düşük diğer çatışmalarla birleşince Somali, içinde bulunduğu çatışma sarmalından bir türlü çıkamamaktadır. Kabilesel çekişmeler, Somaliland ve Puntland'ın ulus-altı düzeyde üstünlük mücadeleleri ve/veya ayrılıkçı hamleleri; ayaklanan çeşitli grupların hükümet ile karşı karşıya gelmesi ve aşırı gruplarda birlikte yer alan ancak kendi aralarında husumet bulunan grupların birbirleriyle üstünlük mücadelesi gibi nedenlere dayalı ortaya çıkan çatışmalar, HIIK Çatışma Barometresi 2006 yılından 2022 yılına kadar incelendiğinde, düşük ya da orta yoğunluktaki diğer çatışmalar arasında sayılabilmektedir. Ayrıca, Somali'de İslam Devleti (ISS) örgütü ile El-Şebab arasında bir mücadele yaşanmakta ve ISS tarafından federal hükümete karşı da saldırılar düzenlenmektedir. Ancak, ülkedeki en yoğun çatışma alanı yine El-Şebab eksenindeki sistemik/ideolojik ve ulusal güç mücadelesi esaslı çatışmalar olarak karşımıza çıkmaktadır (HIIK, 2023).

Özellikle Somali'nin güneyinde etki alanını koruyan El-Şebab'ın halen 6 bin ila 12 bin arasında üyesi olduğu tahmin edilmektedir. Somali topraklarının yaklaşık %20'sini kontrol eden El-Şebab, Somali federal hükümetindeki ve Kenya'nın Somali'ye yakın sınır bölgelerindeki siyasilere, kamu görevlilerine, AMISOM birliklerine ve sivillere yönelik saldırı ve suikastlarını günümüze dek sürdürmektedir. Restoranların, otellerin, yolların hedef alındığı saldırılarda bomba yüklü araçlar, intihar eylemcileri, havan topları, el yapımı patlayıcılar, kara mayınları ve silahlar kullanılarak binlerce kişinin hayatını kaybettiği bir çatışma ortamı devam etmektedir (HIIK, 2022: 88-89). El-Şebab'a yönelik Somali Hükümeti ve Kenya'nın verdiği mücadelenin yanı sıra ABD, AFRICOM, AMISOM ve Etiyopya tarafından da örgüte karşı hava saldırıları gerçekleştirilmektedir (HIIK, 2022: 88). Ancak bu operasyonların ne kadar etkili olduğu yönünde tartışmalar sürmektedir. Zira, bir zamanlar ülkede güvenlik ve otoriteyi sağlayabileceği umudu veren İMB'nin silahlı kanadı El-Şebab, ülkedeki iç savaşın, yıkımın, ölümlerin, mülteci akınlarının sorumlusu hale gelmiştir. Böyle bir ortamda, bir yandan El-Şebab'ın ulusal, bölgesel ve küresel düzeyde yol açtığı tehdit konuşulurken, diğer yandan ülkede kurulmaya çalışılan hükümet kurumlarının ve demokratik sistemin güçlü ve kendi ayakları üzerinde durabilen bir devlet yapısına dönüşüp dönüşmeyeceği sorgulamaları da sürekli yapılmaktadır.

5. El-Şebab ile Mücadelede Komşu Ülkeler

Somali meselesinde komşu ülkeler, çatışmaları ciddi biçimde etkileyen ve yönlendiren ülkeler olarak düşünülebilir. Bölgede daha çok, 'kötü komşuluk' anlamında öne çıkan ilişkiler, geçmişten günümüze Somali'de yaşanan çatışmalarda belirleyici dış etkenlerden biridir. Aslında 'Büyük Somali' hayali ve irredentist iddiaları göz önüne alındığında, Somali'nin de bölge ülkeleri açısından 'iyi komşuluk politikası' örneği sergilemediği görülmektedir. Bu bağlamda Somali meselesi, bir ülkedeki iç çatışmalarda ve çatışmaların çözümünde komşu ülkelerin davranışlarının ele alınabileceği güçlü örneklerden birini oluşturmaktadır. Komşu ülkeler arasında ise özellikle Etiyopya ve Kenya'nın Somali'deki çatışma ve çatışmaların çözümü süreçlerinde ortaya koydukları politikaların ağırlığı hissedilmektedir.

Etiyopya, Somali'de sonu gelmeyen çatışmaların günümüze dek sürmesinde etkili olan en önemli ve en değişmez dış aktördür. Çatışan taraflar için silah tedarikçiliği, topraklarını çatışan grupları koruma amaçlı kullandırma, barış görüşmelerini sabote etme/baltalama ve askeri müdahale dahil olmak üzere pek çok eylemiyle Etiyopya'nın bu iddiayı desteklediği öne sürülmektedir (Elmi ve Barise, 2006: 39). Etiyopya'nın Somali'ye yönelik dış politika davranışlarının ardında yatan en önemli olgulardan biri aralarındaki ezeli rekabettir (Dowden, 2008: 122). Ogaden Savaşı ile gün yüzüne çıkan Etiyopya-Somali rekabeti ve görünür hale gelen çatışmalar, aynı zamanda bir bölgesel üstünlük yarışı olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda güçlü bir Somali, Ogaden bölgesinde hak iddialarından vazgeçmeyecek ve topraklarındaki başta Somalililer olmak üzere farklı etnik grupları Etiyopya'ya karşı kıskırtabilecek bir rakip demektir. Zayıf bir Somali ise, çatışma ve istikrarsızlık sonucu ortaya çıkan mülteci akınının Etiyopya'daki kırılğan etnik dengeyi bozma ihtimalinin yanı sıra, Somali'deki ölçsüz hukuksuzlukların ve yasa dışı eylemlerin, aralarındaki uzun sınır dolayısıyla Etiyopya'yı olumsuz etkileme riski demektir. Bu denklemde Etiyopya için güçlü ve düşman bir komşu devlet en istenmeyen durum iken, zayıf ve Etiyopya'ya bağımlı bir Somali ise en tercih edilebilir seçenek olarak değerlendirilmektedir (Møller, 2009: 20). Ogaden Savaşı'ndan bu yana Etiyopya, Somali'deki çatışmalara ve çatışmaların çözümüne yönelik politikasını, ülkedeki nüfuzunu arttırarak 'zayıf ve bölünmüş bir Somali' (Dowden, 2008: 122) etrafında şekillendirmektedir.

Etiyopya, dış politika uygulamalarında Somali'deki geçici hükümetin oluşturulması sürecine aktif bir destek vermiştir. Etiyopya ile yakın ilişkisi bulunan Abdullah Yusuf'un geçici cumhurbaşkanı olarak belirlenmesi tesadüf değildir (Møller, 2009: 20). Somali'de hükümet kurma çabaları henüz yolun başındayken, üstelik bu hükümet üzerinde Etiyopya'nın yönlendirici bir gücü söz konusuysen, İMB'nin ülkede güçlü bir yapı olarak ortaya çıkması ve İslam devleti kurma hedefi, Etiyopya'nın ulusal çıkarlarıyla hiçbir biçimde örtüşmemiştir. 2006 yılında Etiyopya'nın Somali'ye müdahalesi ile sonuçlanan bu süreç, Somali halkı nezdinde tarihi düşmanları Etiyopya'nın ülkelerini işgali olarak görülmüş ve halk arasında küçük düşürüldükleri inancına yol açmıştır (Ingiriis, 2018a: 11). Müdahale ile ayrıca, İslami hareket içinden radikal bir güç olarak El-Şebab'ın ortaya çıkışına zemin hazırlanmıştır. Böyle bir ortamda, "ezeli rakip, tarihi düşman ve Hristiyan ağırlıklı bir ülke olarak Etiyopya'nın

işgali, El-Şebab tarafından “kafirlerin dar-ül İslam’a karşı yeni bir haclı seferi” şeklinde milli ve dini duygular kullanılarak sunulmuştur (Møller, 2009: 21).

Etiyopya'nın siyasi gerekçelerle ve ulusal güvenliğine tehdit algısıyla Somali'de hayata geçirdiği çıkar odaklı ve pragmatist politika, ülkedeki durumu iyileştirmekten ziyade bölünmüşlüğü daha ileri seviyeye taşımış ve federal yapılı Somali'de adeta mini-devletler ortaya çıkarmıştır. Müdahalenin ayrıca, Etiyopya'nın tüm Afrika Boynuzunda hegemonik gücünü koruma amacına hizmet ettiği görülmüştür. ‘Kötü komşuluk’ olarak tanımlanabilecek adımlarıyla Etiyopya, aynı şekilde Somali'deki çatışmaların çözümü için ortaya çıkan barış görüşmelerini de çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye çalışmış veya sabote etmiştir (Ingiriis, 2018a: 12). Etiyopya, Somali'de kırılman ve federal bir yapıyı çıkarlarına daha uygun bularak politika geliştirmiştir (Elmi ve Barise, 2006: 41). 2006 yılında ABD desteğiyle gerçekleştirilen Etiyopya müdahalesi, 9/11 sonrası ABD'nin ‘teröre karşı savaş’ stratejisinin bir uygulaması niteliğindedir (United States National Strategy for Combating Terrorism, 2003, s. 29). ABD, El-Şebab'ı hem küresel güvenliğe bir tehdit hem de ABD'nin Afrika Boynuzu bölgesindeki çıkarlarına zarar verecek bir oluşum olarak değerlendirmiştir (Ingiriis, 2018a: 9). El-Şebab'ın Somali'deki klan temelli mini-devletleri bünyesine toplayarak gücünü ve hakimiyetini Afrika Boynuzuna yaymayı amaçlayan katı ideolojisi, Etiyopya, Kenya ve ABD'yi endişelendirmiştir (Ingiriis, 2018b: 519).

Somali'deki çatışmalarda etkin rol oynayan ve bölgede ABD'nin müttefiki olan diğer üçüncü taraf ülke, Kenya'dır. Etiyopya gibi Kenya'nın da Somali topraklarına tek taraflı askeri müdahalesi söz konusudur. Müdahalenin amaçları, El-Şebab'ın Somali'deki etkinliğini bitirmek veya azaltmak; AMISOM birliklerine destek vererek Somali'de istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmak ve bölgede aktif bir rol üstlenmek şeklinde ifade edilmiştir (Eriksson, 2013: 34). Somali'deki istikrar, iç savaştan en çok etkilenen ülkelerden biri olan Kenya için önemlidir. Kenya, sınırlardaki güvenlik sorunları, Somali'den giderek artan göç dalgası, bölgedeki ticaret ve turizm gelirlerinin düşmesi gibi savaşın sosyo-ekonomik maliyetlerini öne sürerek Somali topraklarına müdahalenin zeminini hazırlamıştır (ICG, 2012: 6).

2011 yılında Kenya, çatışmaların Kenya sınırında ortaya çıkardığı doğrudan etkileri ve Somali'deki güvenlik boşluğunun Kenya'da yarattığı istikrarsızlık tehdidini bertaraf etmek adına “Ülkeyi Koruma Operasyonu (Operation Linda Nchi)” adlı müdahalesini gerçekleştirmiştir. El-Şebab'a yoğunlaşan operasyon, terör tehdidine karşı belirli ölçüde başarı elde etmiş, ancak Somali'deki asıl sorunları görmezden gelmekle eleştirilmiştir. 2012 yılında Kenya birlikleri AMISOM'a katılmış ve operasyon tamamlanmıştır (Düsterhöft ve Gerlach, 2013: 22). Kenya müdahalesinin asıl amacının El-Şebab ve terörizm ile mücadele mi yoksa ülkesel çıkarlarını korumak mı olduğu soruları ise net cevaplarını bulamamıştır (Olsen, 2018: 39-53).

Komşu ülkeler olarak Cibuti, Sudan, Uganda ve Yemen'in AMISOM'a destek verdikleri dikkat çekmektedir. Ayrıca, Somali'deki çatışmaların olumsuz etkilerini hisseden bu ülkelerin rasyonel olarak çatışmaların devamından değil çözümünden

yana adımlar attıkları; uzlaşa, müzakere ve konferans için ülkelerinde arabuluculuk rolü önerdikleri; Somali güvenlik güçlerinin kendi topraklarında eğitilmelerini teklif ettikleri görülmektedir. Cibuti üzerinde Somali'nin irredentist iddiaları olduğu bilinmekle beraber, iki ülke arasındaki ilişkilerde herhangi bir düşmanlık öne çıkmamaktadır. Sudan ise çatışmalar süresince tarafsızlığını korumuş ve geçici hükümet ile İMB arasında barış görüşmelerinin gerçekleşmesi için çaba harcamıştır (Møller, 2009: 22). Eritre, Somali'nin diğer komşu ülkelerinden farklı olarak El-Şebab'a destek veren bir tutum sergilemiştir. Eritre'nin bu tutumunun ardında direkt olarak Somali hükümetine yönelik bir tepkiden ziyade, Etiyopya ile arasında kanlı bir savaşa dönüşerek iki sene süren çatışmaların rolü ve Etiyopya'nın bölgedeki etkinliğini azaltma hedefi olduğu düşünülebilir. Zira, laik ve Hristiyan bir ülkenin topraklarını üs olarak kullanarak İMB için silah desteği sağlamasının başka bir açıklamasını yapmak anlaşılır görünmemektedir (Møller, 2009: 21-22).

Etiyopya'nın işgali, Kenya'nın askeri müdahalesi ve komşu ülke askerlerinin çoğunlukta olduğu AMISOM gibi barış gücü misyonları Somali'deki çatışmalara çare olmamıştır. Hatta, komşu ülkelerin devreye girdiği tek yönlü müdahaleler, iç çatışmaların yaşandığı komşu ülkelerdeki asıl sorunları ikinci planda bırakarak komşu ülkelerin kendi ulusal çıkarlarını önceleyen motivasyonları doğrultusunda şekillenmiştir. Aralarındaki bu rekabet, komşu ülkelerin iç çatışmaların çözümü için mücadelesine zarar vermiştir (Düsterhöft ve Gerlach, 2013: 22). Komşu ülkelerin davranışlarının ve motivasyonlarının çatışmadan işbirliğine dönüşüp dönüşmeyeceği, Somali'de hedeflenen kalıcı barış sürecinin önemli bir belirleyicisi olmuştur.

6. Somali'de Çatışmaların Çözümü Girişimleri ve Komşu Ülkeler

Komşu ülkeler, bölgedeki çatışmaların çözümü noktasında da dikkatle incelenmesi gereken aktörler arasında yer almaktadır. Nitekim, kronik hale gelen Somali, Sudan, Güney Sudan gibi ülkelerdeki çatışmaların çözümü için ortaya koyulan girişimlerde komşu ülkelerin adı daima geçmektedir (Healy, 2011). Özellikle Etiyopya, Cibuti ve Kenya'nın Somali ve bölgedeki diğer çatışma alanlarındaki sorunlarla alakalı girişimleri bilinmektedir. Ancak bölgedeki komşu ülkelerin çatışma çözümü çabalarının ardında, aralarındaki rekabet ve ülkesel çıkarlar dikkat çekmektedir. Aynı şekilde, bölgede çok sayıda çatışmanın mevcudiyeti, IGAD ülkelerinin komşularındaki çatışmalarda isyancı grupları destekleme eğilimi, kuraklık, çölleşme, yoksulluk, siyasi isteksizlik, finansal sorunlar gibi IGAD'ın enerjisini ve kapasitesini bölen farklı konular, bu bölge altı örgütün çatışma çözme performansını da olumsuz etkilemektedir (Mulugeta, 2009: 38-39). Yine de bölgede barışın sağlanması adına BM, ABD, AB, AfB ve IGAD gibi aktörler, Somali'de barış arayışını sürdürmektedir. Bu bağlamda çatışmalarda olduğu kadar çatışma çözümü girişimlerinde de Somali'de farklı pek çok aktörün dahil olduğu bir süreç gözlemlenmektedir.

Somali'deki sorun her ne kadar iç çatışma karakteristiği gösterse de çatışmaların gidişatında geçmişten bugüne etkili olan pek çok dış etkenin varlığı başlı başına bir sorun niteliğindedir. Somali'de çatışma sürecini etkileyen dış aktörler arasında komşu ülkeler, belirlenen barış politikaları ve hedeflerine de aynı şekilde zarar verici

eylemlerde bulunmayı sürdürerek ülkedeki barışın sağlanması çabalarına ket vurabilmektedir. Etiyopya, Somali'deki mevcut durumun ve El-Şebab'ın ortaya çıkışının müsebbibi olarak görülmeye devam edildiği gibi (Wise, 2011: 2), çözüm ve barış süreçlerini baltalayıcı aktörler arasında da liste başında sayılmaktadır.

Soğuk Savaş dönemindeki Barre rejimine ABD ve Sovyet Rusya'nın verdiği askeri desteğin yerini, Somali'de 1991'de devletin dağılmasının ardından ortaya çıkan tabloda ülkenin en önemli silah tedarikçisi olarak Etiyopya'nın almaya başladığı görülmektedir. Somalililerin çoğu, ülkedeki dengeleri bozmak ve tarihi düşmanını zayıflatmak amacıyla Etiyopya'nın bunu yaptığına inanmaktadır (Elmi, 2012: 164). Etiyopya, Somali'de işbirliği yaptığı grupların yoğun olduğu bölgelere silah desteği sağlarken, zayıf olduğu yerlere doğrudan müdahale ederek çatışan gruplar arasındaki dengeleri değiştirmeye çalışmaktadır. Ayrıca, İMB'nin dağıtılması amacıyla Somali'ye askeri müdahalede bulunmak dahil olmak üzere, kendi ulusal güvenliğine aykırı gördüğü yapıları karşı Etiyopya'nın askeri metotlara başvurmadan çekinmediği anlaşılmaktadır (Elmi, 2012: 167).

Somali ile tarihsel anlaşmazlıkları olan Etiyopya, ABD'nin desteğini alarak 'terörizmle savaş' stratejisi altında ezeli düşmanı Somali'ye müdahale etme fırsatı bulmuştur. Yoksullukla, çatışmalarla boğuşan ve dış yardımlara bağımlı bir komşu ülkeye müdahalenin Etiyopya için nasıl bir fayda sağlayabileceği konusu yıllarca tartışılmıştır. Etiyopya'nın ABD ve Batı'nın müttefiki olarak tercih edilmesinde bölgesel gücü ön plana çıkarken, bu bölgesel etkisini hem Somali ile tarihsel mücadeleyi kazanma hem de Eritre'yi izole etme politikaları üzerinden sürdürmüştür. Zira, Somali hem Kenya ve Uganda hem de Etiyopya için bölgesel hegemonyanın bir tür ruhsatı olarak görülmüştür. Ayrıca, petrol kaynakları açısından umut vaat eden Ogaden bölgesindeki çatışmaları sona erdirmek ve bölgenin tartışmasız hakimiyetini kazanmak Etiyopya'nın bir diğer amacı olmuştur. AfB ve IGAD içerisinde Etiyopya'nın polis rolü üstlenmesi, Somali'de çatışmaların çözümüne yönelik bu iki bölgesel mekanizmanın tarafsızlığına ve barış girişimlerindeki samimiyetine ise zarar vermiştir (Abdelrhman, 2014: 11-12). Dolayısıyla, Etiyopya'nın Somali'ye yönelik izlediği politikalar, kendisi için kötü komşu imajının yerleşik bir hal almasına sebep olmakla kalmamış; çatışmaların çözümü ve barış çalışmalarında Doğu Afrika'da komşu ülkelere, bölgesel ve bölge altı mekanizmalara da mesafeli yaklaşılmasına yol açmıştır.

Günümüze dek Somali'deki pek çok barış konferansı, barış anlaşması ya da farklı diğer barış girişimleri, kötü komşu olarak anılan Etiyopya'nın etkisi altında görünmektedir. Etiyopya, Somali'nin iç işlerine hem siyasi hem askeri olarak uzun yıllardır müdahale etmek; ülkedeki yönetimlerin istikrarına izin vermemek; kendi çözümlerini Somali'ye dayatmak; Pan-Somali ulusalcılığının ve İslami hareketlerin çıkarlarına aykırılığı anlayışı doğrultusunda kendisi ile dostça ilişkiler geliştiren, kolay yönlendirilebilen, güçsüz, Somaliland ve Puntland gibi yönetimlerle parçalanmış bir Somali için uğraşmak; bir nevi 'böl ve yönet' politikası uygulamakla suçlanmaktadır (Elmi, 2012: 164-166). Ayrıca, resmi olarak tanınmamasına rağmen Etiyopya'nın Somaliland ile ekonomik ve siyasi olarak iyi derecede ilişkiler

geliştirdiği dikkat çekmektedir (Rudincova, 2016: 218-219). Etiyopya ise sınırlarındaki radikal İslami grupları ‘kabul edilemez bir terör tehdidi’ olarak görmekte (Menkhaus, 2006: 89); El-Şebab ile mücadelesinde kendi ulusal güvenlik çıkarlarını odak alarak politika geliştirmektedir.

Bütün bu gelişmelere rağmen bölgesel işbirliği ve iyi komşuluk ilişkileri bağlamında son dönemde Afrika’nın doğusunda yaşanan birtakım gelişmeler, bölgede çatışmaların çözümü ve barışa dair umutları yeşertmiştir. 2018 yılından itibaren Etiyopya-Eritre-Somali yanı sıra Cibuti’nin de dahil olduğu dörtlü bir iş birliği anlayışının benimsendiği görülmektedir. Atılan bazı somut adımlar da iş birliği anlayışını desteklemektedir. Öncelikle ifade etmek gerekir ki, bölgedeki barışa dair umutların zeminini hazırlayan en temel gelişme, 2018 yılında Abiy Ahmed Ali’nin Etiyopya başbakanı olarak seçilmesidir. Çatışma çözümü alanında doktora derecesi bulunan ve Afrika’nın en genç lideri olarak 42 yaşında başbakan seçilen Abiy, göreve geldikten sonra ülke içinde demokratik ve özgürlükçü adımlar atmakla kalmamış; Etiyopya dış politikasında da önemli değişikliklerin yolunu açmıştır. ‘Abiy etkisi’ olarak anılan bu süreçte, devam eden sınır sorunları nedeniyle 1998-2000 yılları arasında Etiyopya ve Eritre arasında yaşanan savaş, 2000 yılında imzalanan ve ‘ne savaş ne barış’ getiren anlaşmanın 18 yıl sonra aynen kabulüyle sonuçlanmış, böylece Eritre’ye barış eli uzatılmıştır. Nil Nehri sularının paylaşımıyla alakalı süregelen anlaşmazlık dolayısıyla Mısır ile ilişkilerdeki tansiyonun düşmesini sağlayan Abiy, Somali’ye gerçekleştirdiği ziyaret ile ikili ilişkilerin ve ticari ilişkilerin geliştirilmesinin taahhüdünü vermiş; Güney Sudan’daki Devlet Başkanı Salva Kiir ve rakibi Riek Machar arasındaki görüşmelere nezaret etmiştir (Dahir, 2018). Bu gelişmeler, bölge için olduğu kadar uluslararası kamuoyu için de sürpriz olmuştur.

Abiy ile birlikte Etiyopya dış politikasına yansıyan anlayışın bölgedeki komşuluk ilişkilerine etkisi kısa zamanda hissedilmiştir. BM Genel Sekreteri Antonio Guterres, Etiyopya ve Eritre arasında Suudi Arabistan ev sahipliğinde hazırlanan barış anlaşmasını tarihi bir olay olarak nitelemiştir. Suudi Dışişleri Bakanı Adel al-Jubeir de bu tarihi barış anlaşmasının bölgedeki güvenliği ve istikrarı arttıracığını savunmuştur (Al Jazeera, 2018). Eritre ile olan barış, Abiy’e Nobel Barış Ödülünü de kazandırmıştır.

Dünyanın en hızlı büyüyen ekonomileri arasında yer alan Etiyopya’nın 100 milyondan fazla nüfusunun getirdiği potansiyel; Cibuti ve Somali’nin bir kara ülkesi olan Etiyopya için denize çıkış koridoru sağlaması ve bu ülkelerin uluslararası deniz ulaşımındaki kritik rolleri; Eritre’nin Kızıldeniz kıyısında sahip olduğu petrol ve doğalgaz rezervleri bir arada düşünüldüğünde, bölgede sağlanacak barış ve güvenliğin beraberinde güçlü bir entegrasyon modeli getireceği öngörülebilir. Bölgedeki ekonomik bütünleşme arttıkça komşular arası ilişkilerde de iş birliğinin siyasi çekişmelerin önüne geçebileceği beklentisi oluşmaktadır. Eritre’ye yönelik BM Güvenlik Konseyi yaptırımlarının kaldırılması (UNSCR 2444, 2018); Somali Hükümeti’ne karşı çatışan güçlere para aktardığı iddia edilen Eritre ile Somali arasındaki ilişkilerde uzun süredir devam eden sorunların onarılmaya başlanması; üyeliği askıya alınan Eritre’nin IGAD’a yeniden kabul edilmesi; Etiyopya ve Eritre

arasındaki anlaşma doğrultusunda sınırların ve diplomatik temsilciliklerin açılması; Eritre ve Cibuti arasındaki sınır sorunlarının aşılması bölgedeki önemli gelişmeler arasında yer almaktadır (Dahir, 2018). Ortaya çıkan olumlu hava şunu göstermektedir ki hem Somali'de hem ülkeler arası köklü sorunlar barındıran IGAD bölgesinde çatışmaları çözerek barış, güvenlik ve istikrarı sağlamanın yolu, kötü komşuluk ilişkilerinin dönüştürülmesi ve komşu ülkelerin kendi aralarında uzun vadeli iş birliği anlayışının benimsenmesi ile doğrudan ve yakından ilişkilidir.

Ne var ki, 2020 yılında Etiyopya'nın Tigray bölgesinde yaşanan kriz ve çatışmayla birlikte bölgedeki barış ve güvenlik çabaları bariz yara almıştır. Yüzbinlerce insanın hayatını kaybettiği veya evlerini terk etmek zorunda kaldığı Tigray bölgesinde, iklim krizinin ve açlığın da etkisiyle tam anlamıyla insani bir dram yaşanmıştır. Tigray meselesi, müzakere, diyalog ve arabuluculuk çabalarını reddederek askeri politikalara başvuran Nobel ödüllü Abiy'in barışçıl politikalarına da gölge düşürmüştür. Etiyopya'nın komşusu Sudan ile ilişkileri geren krize, bir diğer komşu ülke Eritre de müdahil olmuştur (Öktem, 2021). Tigray krizine rağmen Abiy, 2021 yılında yapılan seçimlerden galip olarak ayrılmayı başarmıştır. 2022 yılında ise iki yıl boyunca süren çatışmaların durdurulmasına yönelik AfB öncülüğünde bir barış anlaşması imzalanmıştır (Öktem, 2022). 2023 yılına gelindiğinde anlaşmadaki yol haritasına riayet edildiği görülürken barış adına umutlar artmıştır (Pilling ve Schipani, 2023).

SONUÇ

Komşu ülkeler arasındaki rekabet ve çıkar hesapları, iç savaş yaşanan ülkelerdeki çatışmaların çözümünü zorlaştırmaktadır. Bu durum, Doğu Afrika ülkelerinde yaşanan iç çatışmalarda belirgin bir biçimde gözlemlenmektedir. Bölgedeki kötü komşuluk ilişkileri, son yıllarda barış, iş birliği, güvenlik ve istikrar arayışına yönelik birtakım adımlar atılmasına rağmen çatışma ve rekabet ortamının gölgesinde kalmaktadır. Somali'de 30 yılı aşkın süredir ardı arkası kesilmeyen çatışma ve rekabet ortamı, çatışmaların ortaya çıkışında, şiddet yoğunluğunun artışı ve çözüm girişimlerinin başarısızlığında kötü komşuluk ilişkilerinin rolünü ortaya koyan iyi örneklerden biridir. Ülkedeki etnik, ideolojik ve radikal şiddet ile güç mücadelesi ekseninde birbirine geçmiş sorunların, komşu ülkelerin müdahaleleriyle ve özellikle tek taraflı askeri seçenekleriyle daha karmaşık bir hal aldığı dikkat çekmektedir. Somali'de iç çatışmalar şeklinde başlayan süreç, El-Şebab ile birlikte uluslararası bir terör tehdidi boyutu da kazanarak varlığını sürdürmektedir. Böyle bir ortamda bölgesel ve uluslararası barış girişimleri de etkili, kapsamlı ve sürdürülebilir bir başarı elde edememektedir. Özellikle Somali'ye yönelik kötü komşuluk politikaları tartışılan Etiyopya'nın son dönemde kendi içinde yaşadığı Tigray meselesi gibi krizler de bölgedeki barış arayışına zarar veren yeni gündemler yaratmaktadır. Bu krizde komşu ülkelerin çatışmalara destek verdiği veya barış girişimlerini baltaladığı bir simülasyon çok tehlikeli görünmektedir.

İç çatışmaların ülke sınırlarını aşan etkileri, komşu ülkelerin çatışmalara yönelik politikalarını önemli ölçüde şekillendirmektedir. Zira, göç hareketleri, istikrarsızlık, ulusal ve bölgesel güvenliğe yönelik tehditler ve ekonomik kayıplar gibi maliyetlerin

bedelini en çok ödeyen dış aktörler komşu ülkeler olmaktadır. Bu maliyetleri öne sürerek ekonomik, askeri, siyasi veya insani motivasyonlarla devreye giren komşu ülkeler, izledikleri politikalarla çatışma ve barış süreçlerini etkileyebilmektedir. Somali'deki iç savaş ortamında Etiyopya ve Kenya, bu bağlamda en çok adı geçen ülkeler olarak karşımıza çıkmaktadır. 1991'den bu yana Somali'de son bulmayan çatışmalarda her iki ülkenin bölgesel güç ve ülkesel çıkar arayışıyla çatışmaları yönlendirme çabaları önemli bir role sahiptir. Komşu ülkelerin çeşitli motivasyonlarla Somali'de çatışma taraflarına verdikleri destekler ve Somali topraklarına yaptıkları müdahalelerin ülkedeki çatışmaların çözümü girişimlerinin önünde ciddi birer engel olduğu aşikardır. Güç mücadelesindeki taraflar şiddete bir son vermedikçe, bölgesel ve uluslararası girişimlerle kapsamlı ve kapsayıcı siyasi mekanizmalar kurulamadıkça Somali'de pozitif bir barıştan söz etmek mümkün değildir.

Kötü komşuluk ilişkilerinin dönüştürülmesi ve komşular arasında rekabetten ziyade iş birliği anlayışının geliştirilmesi, 54 devletin yer aldığı çok geniş bir coğrafyada barışı mümkün ve sürdürülebilir kılacak en önemli unsurlardan biridir. Somali örneği üzerinden değerlendirildiğinde bu noktada hem bölgesel bir örgüt olarak AfB'ye hem de bölge altı bir örgüt olarak IGAD'a da önemli sorumluluklar düşmektedir. Her iki örgütün bölgede ve kıtada kötü komşuluk olarak değerlendirilebilecek herhangi bir söylem ve eyleme müsamaha göstermeyen, bölgesel güçlerce domine edilmeyen etkili mekanizmalar geliştirmesi elzemdir. Erken uyarı sistemlerinden arabuluculuk destek birimlerine, akil insanlar heyetlerinden acil müdahale güçlerine kadar pek çok alanda çatışma önleme, yönetme ve çözme mekanizmasının işlevsel hale getirilmesi buna dahildir. Eğer ki Afrika kıtası kendi sorunlarına kendi Afrikalı çözümlerini de arıyorsa, bölgedeki komşu ülkelerin birbirlerini güçsüzleştirmek ya da kötü komşuluk ilişkileriyle karşı tarafa zarar vererek aralarındaki rekabette üstünlük sağlamaya çalışmak gibi bir lüksü de aslında hiç yoktur.

THE NEIGHBORING COUNTRY FACTOR IN INTERNAL CONFLICTS IN EAST AFRICA: THE CASE OF THE SOMALI CIVIL WAR

EXTENDED SUMMARY

This study addresses the neighboring country factor in civil conflicts in East Africa and focuses on the role of neighboring countries in civil conflicts, especially through the case of the Somali civil war. The study examines how neighboring countries can influence the course of internal conflicts and the incentives of neighboring countries to engage in conflict or the conflict resolution process.

The main questions answered and discussed in the study are as follows:

- What are the intervention policies of neighboring countries in internal conflicts?
- How has the Somali civil war been affected by the policies of neighboring countries?

How have bad neighborly relations affected conflict resolution and peace initiatives in East Africa?

The intervention policy of neighboring countries in internal conflicts is based on many different factors. These policies are often influenced by factors such as the interests of neighboring countries, security concerns, ethnic relations, ideological motivations, and regional hegemonic goals. Neighboring countries may try to influence the course of the conflict by intervening in internal conflicts. These interventions can either cause conflict or contribute to its resolution.

For example, neighboring countries can provide political legitimacy to conflicting parties, provide financial and military aid, or create a line of defense. Such interventions could have a negative impact on the peace process. Furthermore, the intervention policies of neighboring countries in internal conflicts calculate costs and benefits and demonstrate a desire to continue or resolve the conflict. These calculations greatly shape the policies and behavior of neighboring countries.

The intervention policies of neighboring countries in internal conflicts are often complex and multifaceted. How these policies influence the course of the conflict and how they are reflected in regional dynamics must be considered separately for each situation. The Somali Civil War was significantly influenced by the policies of neighboring countries. This war has also shaped the policies of neighboring countries in the region based on their security concerns and foreign policy priorities.

In particular, the policies of Ethiopia, Kenya, Djibouti and other neighboring countries regarding the civil war in Somalia were examined in the study. The Somali civil war increased the security concerns of neighboring countries and led these countries to take measures to ensure their national security. In particular, Ethiopia intervened to ensure security on its borders in relation to the Somali civil war and was directly involved in the conflicts in Somalia.

In addition, the civil war in Somalia has also shaped the relationship between neighboring countries to a certain extent. This war has affected the dynamics of conflict and cooperation between neighboring countries and in some cases has led to tensions between neighboring countries. On the other hand, during this process, a number of neighboring countries have supported international initiatives and sought opportunities for regional cooperation to contribute to resolving the conflict in Somalia. The Somali civil war has also shaped the foreign policy priorities of its neighbors, their policies toward Somalia, as well as the balance of power and dynamics in the region.

Bad neighborly relations appear to be a factor negatively influencing peace initiatives in East Africa. These relationships can further complicate the conflict resolution process by disrupting peace and security initiatives in the region. In particular, the civil war in Somalia has dragged on for many years, a victim of poor neighborly relations in the region.

Bad neighborly relations can also lead to the failure of the peace process. The failure of the peace process could lead to a resumption of conflict and deterioration of the security environment in the region. This situation could also affect other countries in the region and cause instability in the region. It has been observed that bad neighborly relations in Somalia also have a negative impact on the search for peace in Somalia.

Contrary to bad neighborly relations, cooperation and good neighborly relations of neighboring countries can contribute to peace initiatives in the region. Good neighborly relations can facilitate conflict resolution processes and increase opportunities for regional cooperation. This could improve the security environment in the region and increase regional stability. The possibility of a permanent and sustainable peace in Somalia seems to be closely related to the transformation of bad neighborly relations and the understanding of cooperation coming to the fore in relations.

As a result, this study focuses on the role of neighborly relations in internal conflicts and discusses the effect of bad neighborly relations in East Africa on the resolution or non-resolution of conflicts in Somalia. In order to end the Somali civil war, which has been going on for years, with peace, the necessity of taking advantage of regional cooperation opportunities within the framework of good neighborly relations has been highlighted.

KAYNAKÇA

- Abdelrhman, S. (2020). Neighboring-Bashing and Search for Viable States(s) in Somalia: A Partition Approach for Consolidating Peace in Somalia. *International Conference on Current Situation in the Horn of Africa Region*, 16-17 December 2020, Moscow.
- African Union Mission in Somalia – AMISOM. (2023). Erişim: 15 Eylül 2023, <http://amisom-au.org>.
- Ahmad, A. (2009). Taliban and The Islamic Courts of Union: How They Changed the Game in Afghanistan and Somalia. *Policy Perspectives*. 6 (2), s. 55-72.
- Al Jazeera. (2018). Ethiopia, Eritrea Sign Peace Deal at Saudi Arabia Summit. 17 September 2018. Erişim: 21 Eylül 2023, <https://www.aljazeera.com/news/2018/9/17/ethiopia-eritrea-sign-peace-deal-at-saudi-arabia-summit>.
- Ali, M. (2022). Somali'de Eski Cumhurbaşkanı Hasan Şeyh Mahmud 214 Oyla Yeniden Seçildi. *BBC News*. 16 Mayıs 2022. Erişim: 24 Eylül 2023, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-61461383>.
- Bir, Ç. (1999). *Somali'ye Bir Umut*. İstanbul: Sabah Yayınları.

- Brauer, J. (2013). Neighbours: A Blessing or a Curse. *Stockholm International Peace Research Institute*. Erişim: 1 Ekim 2023, <https://www.sipri.org/commentary/blog/2013/neighbours-blessing-or-curse>.
- Brown, M. E. (1996). *The International Dimensions of Internal Conflicts*. Cambridge MA: MIT Press.
- Council on Foreign Relations. (2019). Al-Shabab (2004-2019). Erişim: 3 Ekim 2023, <https://www.cfr.org/backgrounder/al-shabab>.
- Crocker, C. A., Hampson, F. O. ve Aall, P. (2009). Why Mediation Matters: Ending Intractable Conflicts. J. Bercovitch (Ed.), *The SAGE Handbook of Conflict Resolution* içinde (s. 492-506). London: Sage.
- Dahir, A. L. (2018). The Once-Troubled Horn of Africa is Now a Positive Note on the UN's Busy Agenda. *Quartz Africa*. Erişim: 04 Ekim 2023, <https://qz.com/africa/1398502/ethiopia-eritrea-somalia-djibouti-peace-deals-bring-hope-to-horn-of-africa/>.
- Daniels, C. L. (2012). *Somali Piracy and Terrorism in the Horn of Africa*. Lanham: Scarecrow.
- Dowden, R. (2008). *Africa: Altered States, Ordinary Miracles*. London: Portobello Books.
- Downs, G. W. ve Stedman, S. J. (2002). Evaluation Issues in Peace Implementation. S. J. Stedman, D. Rothchild ve E. M. Cousens (Ed.) *Ending Civil Wars: The Implementation of Peace Agreements* içinde (s. 43-71). London: Lynne Rienner Publishers.
- Düsterhöft, I. K. ve Gerlach, Antonia I. (2013). The Successes and Failures of the Interventions of the European Union, The African Union and Neighbouring Powers in Somalia. *Security and Peace*, 31 (1), 18-23.
- Elmi, A. A. (2012). *Somali: Kimlik, İslami Hareketler ve Barış*. (Zekiye Baykul, Çev.). İstanbul: Açılım.
- Elmi, A. A. ve Barise, A. (2006). The Somalia Conflict: Root Causes, Obstacles, and Peace-building Strategies. *African Security Review*, 15 (1), 32-54.
- Engin-Güder, B. (2019). *Sahra-altı Afrika'daki Çatışmaların Çözümünde/Çözüksüzlüğünde Komşu Ülkelerin Rolü: Somali, Fildişi Sahili ve Zimbabve Örnekleri*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Eriksson, M. (2013). External Intervention in Somalia's Civil War: Security Promotion and National Interests. *Stockholm: FOI Swedish Defence Research Agency*.
- Farah, I., Hussein, A. ve Lind, J. (2002). Deegaan, Politics and War in Somalia. J. Lind ve K. Sturman (Ed.). *Scarcity and Surfeit: The Ecology of African Conflicts* içinde (s. 321-356). Pretoria: Institute for Security Studies.
- Galtung, J. (1996). *Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict. Development and Civilization*. Oslo: International Peace Research Institute.

- General Assembly Security Council. (1998). The Causes of Conflict and the Promotion of Durable Peace and Sustainable Development in Africa. A/52/871 – S/1998/318. 13 April 1998.
- Grosse-Kettler, S. (2004). External Actors in Stateless Somalia: A War Economy and Its Promoters. *Bonn International Center for Conversion (BICC)*.
- Healy, S. (2011). Seeking Peace and Security in the Horn of Africa: The Contribution of the Inter-Governmental Authority on Development. *International Affairs*, 87 (1), 105-120.
- HIK - Heidelberg Institute for International Conflict Research. (2023). Conflict Barometers 2002-2022. Erişim: 12 Ekim 2023, <https://hiik.de/?lang=en>.
- ICG - International Crisis Group. (2018). Al Shabaab Five Years after Westgate: Still a Manace in East Africa. 21 September 2018. Erişim: 12 Ekim 2023, <https://www.crisisgroup.org/africa/horn-africa/kenya/265-al-shabaab-five-years-after-westgate-still-mena-ce-east-africa>.
- Ingiriis, M. H. (2018a). From Al-Itihaad to Al-Shabab: How the Ethiopian Intervention and the ‘War on Terror’ Exacerbated the Conflict in Somalia. *Third World Quarterly*, 39 (11), 1-20.
- Ingiriis, M. H. (2018b). Building Peace from the Margins in Somalia: The Case for Political Settlement with Al-Shabab. *Contemporary Security Policy*, 39 (4), 512-536.
- Lewis, I. M. (2002). *A Modern History of Somalia*. Oxford: James Currey.
- Lewis, I. M. (2008). *Understanding Somalia and Somaliland: Culture, History, Society*. London: Hurst & Company.
- Mac Ginty, R. (2006). *No War, No Peace: The Rejuvenation of Stalled Peace Processes and Peace Accords*. Newyork: Palgrave Macmillan.
- Mengisteab, K. (2011). Critical Factors in the Horn of Africa’s Raging Conflicts. *Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet*.
- Mengisteab, K. (2014). *The Horn of Africa*. Cambridge: Polity Press.
- Menkhaus, K. (2006). Governance without Government in Somalia: Spoilers, State Building, and the Politics of Coping. *International Security*. 31 (3), 74-106.
- Menkhaus, K. (2011). Somalia: Unwanted Legacy, Unhappy Options. S. Akbarzadeh (Ed.). *America’s Challenge in the Greater Middle East: The Obama Administration’s Policies*. New York: Palgrave Macmillan.
- Møller, B. (2009). The Somali Conflict: The Role of External Actors. *Danish Institute for International Studies*.
- Mulugeta, K. (2009). The Role of Regional and International Organizations in Resolving the Somali Conflict: The Case of IGAD. *Friedrich Ebert Stiftung*.
- Öktem H. S. (2022). Etiyopya İç Savaşında Sona mı Gelindi? *T24*. 18 Kasım 2022. Erişim: 13 Ekim 2023, <https://t24.com.tr/yazarlar/hasan-servet-oktem/etiyyopya-ic-savasinda-sona-mi-gelindi,37499>.

- Öktem, H. S. (2021). Etiyopya: Birlik mi Bölünme mi? *Ankara Politikalar Merkezi*. 24 Haziran 2021. Erişim: 13 Ekim 2023, <https://apm.org.tr/2021/06/24/etiopya-birlik-mi-bolunme-mi/>.
- Özçelik, S. (2020). Afrika ve Çatışma Çözümleri: Afrika Kendinden Ne İstiyor? Afrika İç Savaşları. İ. Ermağan, E. Eyice Tepeciklioğlu ve V. İpek (Ed.). Dünya Siyasetinde Afrika 6 içinde (s. 259-281). Ankara: Nobel.
- Pilling, D. ve Schipani, A. (2023). War in Tigray ay have Killed 600,000 People, Peace Mediator Says. *Financial Times*. 15 January 2023. Erişim: 17 Ekim 2023, <https://www.ft.com/content/2f385e95-0899-403a-9e3b-ed8c24adf4e7>.
- Reychler, L. ve Langer, A. (2006). Researching Peace Building Architecture (Cahiers Internationale Betrekkengen En Vredesonderzoek). *Leuven: Centre for Peace Research and Strategic Studies*.
- Roque, P. C. (2009). Somalia: Understanding Al-Shabaab. *Institute for Security Studies*. Erişim: 21 Ekim 2023, <https://issafrica.org/research/situation-reports/situation-report-somalia-understanding-al-shabaab-paula-cristina-roque>.
- Rudincova, K. (2016). Ethiopian Foreign Policy in the Horn of Africa: Informal Relations with Somaliland and Their Possible Future Development. *African Studies*. 3 (42), 213-226.
- Shay, Shaul (2012). *Somalia between Jihad and Restoration*. London: Transaction Publishers.
- Shuriye, Abdi O. (2012). Al-Shabab's Leadership Hierarchy and Its Ideology. *Academic Research International*. 2 (1), 274-285.
- Sıradağ, A. (2015). Sahra-altı Afrika'sında Terörist Grupların Yükselişi: Boko Haram ve Eş-Şebab. *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*.
- Silberman, L. (1959). Change and Conflict in the Horn of Africa. *Foreign Affairs*. 37 (4), 649-659.
- UNSCR - United Nations Security Council Resolution. (2018). 2444, SC/13576, 14 Kasım 2018.
- Wallenstein, P. ve Sollenberg, M. (2001). Armed Conflict, 1989-2000. *Journal of Peace Research*. 38 (5), s. 629-644.
- Warsameh, F. A. (2019). Major Al-Shabab Attacks Targeting Kenya. *Al Jazeera*. 15 January 2019. Erişim: 24 Ekim 2023, <https://www.aljazeera.com/news/2019/1/15/major-al-shabab-attacks-targeting-kenya#:~:text=April%202015%3A%20Al%2DShabab%20launched,killing%20scores%20of%20Kenyan%20soldiers>.
- Wise, R. (2011). Al Shabaab. *Centre for Strategic & International Studies*. Erişim: 27 Ekim 2023, <https://www.csis.org/analysis/al-shabaab>.
- Yılmaz, M. E. (2015). *Toplumlararası Çatışmalarda Barışı İnşa Etmek*. Bursa: Dora Yayıncılık.

KATKI ORANI / CONTRIBUTION RATE	AÇIKLAMA / EXPLANATION	KATKIDA BULUNANLAR / CONTRIBUTORS
Fikir veya Kavram / <i>Idea or Notion</i>	Araştırma hipotezini veya fikrini oluşturmak / <i>Form the research hypothesis or idea</i>	Belma ENGİN GÜDER
Tasarım / <i>Design</i>	Yöntemi, ölçeği ve deseni tasarlamak / <i>Designing method, scale and pattern</i>	Belma ENGİN GÜDER
Veri Toplama ve İşleme / <i>Data Collecting and Processing</i>	Verileri toplamak, düzenlenmek ve raporlamak / <i>Collecting, organizing and reporting data</i>	Belma ENGİN GÜDER
Tartışma ve Yorum / <i>Discussion and Interpretation</i>	Bulguların değerlendirilmesinde ve sonuçlandırılmasında sorumluluk almak / <i>Taking responsibility in evaluating and finalizing the findings</i>	Belma ENGİN GÜDER
Literatür Taraması / <i>Literature Review</i>	Çalışma için gerekli literatürü taramak / <i>Review the literature required for the study</i>	Belma ENGİN GÜDER